

VERSCHRALEN TOT JE EEN ONS WEEGT?

Handreiking graslandtype 2G: Gedegeneerd grasland

Op de zandgronden van Nederland liggen vele hectares grasland die onder contract liggen binnen het (agrarisch) natuurbeheer (SNL of ANLb). Op veel van deze graslanden is nu al langer dan tien jaar een gebruik van 'maaïen en afvoeren' zonder bemesting toegepast. Een groot deel van deze graslanden voldoet niet aan de basiskwaliteit die hiervoor beoogd is.

Kenmerkend voor deze graslanden:

- Gelegen op pleistocene zandgronden
- Vóór de ontginning nog vaak heide of stuifzand
- Daarna in intensief agrarisch gebruik genomen
- Vanaf de jaren '90 in een maai- en afvoerregime gekomen
- Aanvankelijk gaf dit een stijging van het aantal plant- en diersoorten
- Vanaf 8 tot 10 jaar verschralen is sprake van doorgaand soortenverlies
- Er wordt niet (meer) voldaan aan de gestelde kwaliteitsdoelen
- Het gewas oogt grauw en niet vitaal (blad en bloemhoofd soms verwrongen)

Verschalen is een prima tijdelijk middel bij ontwikkelingsbeheer, maar het is vaak tot doel verheven. Op veel graslandpercelen hebben grondeigenaren jarenlang gedaan wat hun SNL- of ANLb-contracten voorschreven: maaïen na 15 juni, maaisel afvoeren, niet bemesten en niet of nauwelijks beweiden. De inzet was gericht op veel bloeiende kruiden en insecten, maar de soortenrijkdom nam uiteindelijk juist af door te ver doorgevoerde verschraling. Het niet (meer) voldoen aan gestelde kwaliteitsdoelen heeft verstrekkende gevolgen. Er zijn voorbeelden bekend van gedegeneerde graslanden met een beheercontract waarbij het contract niet kon worden verlengd vanwege een te lage kwaliteit. Dit is pijnlijk.

Op bovenstaande foto kijken medewerkers van agrarische collectieven naar de soortensamenstelling van een perceel dat al 30 jaar (sinds 1993) onder het agrarisch natuurbeheer valt. Op dit perceel werden in een telvak van 5x5 meter slechts 6 plantensoorten (grassen, kruiden en mossen) gevonden. Rechts een foto van hetzelfde perceel mei 2024.

Uit chemische bodemanalyses van bodemonderzoek op sterk verschraalde percelen door o.a. VALA in de Achterhoek (2020) blijkt dat vergelijkbare percelen vaak sterk verzuurd zijn, een laag organisch stofgehalte hebben en een lage bezetting vertonen van calcium, magnesium en kalium op de CEC (kationen-omwisselingscapaciteit). In extreem doorgesloten situaties worden er aluminiumbezettingen gevonden tot wel 20% (< 0.5% is gewenst). Dit betreft toxische bodems, waar weinig bodemleven mogelijk is en zeer weinig plantensoorten op kunnen gedijen. De bodems zijn niet in staat om een gevarieerd en vitale vegetatie voort te brengen. Vaak hebben de percelen een droge stof jaaropbrengst die niet boven 1 of 2 ton per hectare uitkomt (1 tot 2 ons per m²). Deze situatie is een logisch gevolg van het tot nu toe voorgeschreven en uitgevoerd gebruik. Maar bij soorten- en kruidenrijke begroeiingen past op droge zandgronden een jaarlijkse opbrengst van 3 tot 5 ton droge stof per hectare (zie veldgids 'Ontwikkelen van kruidenrijk grasland' van Schippers et al., 2023).

Kenmerkende soorten in gedegeneerd grasland zijn:

- Gestreepte witbol (niet hoger dan de knie)
- Gewoon struisgras
- Gewoon reukgras
- Gewone veldbies
- Veldzuring (met vaak 'verwongen' blad)
- Gewoon biggenkruid (soms ook weer verdwenen)
- Schapenzuring (soms ook weer verdwenen)
- Mossen, meestal beperkt tot één soort haarmos

Een bodemanalyse, waarin ook de CEC-bezetting is meegenomen en waarbij de waarden echt gemeten zijn, geeft extra inzicht. Maar ook zonder analyses kunnen onderstaande vuistregels beter toegepast worden als bovengenoemde grassen, kruiden en mossen aanwezig zijn. Voorkom in ieder geval nog verdere degeneratie.

Vuistregels voor herstel

- Intensief begrazen van de eerste snede, als de Gestreepte witbol bloeit. Met genoeg vee, bij voorkeur runderen, om het perceel in max. 2 weken helemaal afgegraasd te hebben. De witbol of het struisgras moet geheel afgeweid zijn (niet platgelopen). Bij voorkeur door middel van stripbegrazing (rond midden mei). Na hergroei weer kort en intensief weiden en zo nodig herhalen om het gewas voldoende kort de winter in te laten gaan (naar draagkracht). Pollen gras met zaad die blijven staan bloten.
- Als intensief begrazen geen optie is: maaien als het dominante gras (vaak witbol) bloeit maar nog geen zaad laat vallen, ook niet tijdens het schudden. Meestal is dit half mei. Tweede keer maaien gevolgd door naweiden naar draagkracht.
- Toepassen van ruige stalmest, liefst rundermest. Eventueel van paard, geit of varken (minimaal een half jaar gerijpt). Hoeveelheid: 5 tot 8 ton/ha per 2 jaar (< 35 kg N). Bokashi of compost kan ook, maar vaste mest heeft de voorkeur.
- Bekalken met een traag werkende kalksoort, bij voorkeur een calciumcarbonaat. Meestal met zo min mogelijk magnesium. Soms met Mg (zie CEC bezetting bodemanalyse). Hoeveelheid: 350 - 750 kg/ha per jaar.
- Toedienen van lava gesteentemeel (mineralen en (sporen-)elementen), zoals Vulkamin of Actimin. Hoeveelheid: 200 - 300 kg/ha per jaar.
- Toedienen van zeezout (sporenelementen), zoals Sea90/Keltisch zeezout. Hoeveelheid 25 kg/ha per jaar.
- Bij > 8% Al op CEC humuszuren toepassen, 2 jaar herhalen. (hoeveelheden zijn per humuszuur afwijkend).
 - Kalk, steenmeel en zeezout 2 jaar herhalen en daarna kijken wat de behoefte is middels bodemanalyse.

Houd er rekening mee dat het "uitgehongerde" bodems betreft en werk om die reden met de genoemde kleine hoeveelheden. Het bodemherstel vergt een aantal jaren. Door voorzichtig te werk te gaan, koester je het nog resterende bodemleven en kan het meegroeien met een ander gebruik. Steenmeel strooi je bij voorkeur gedurende het jaar in de potstal of op de mesthoop, voordat het op het land uitgereden wordt.

Voorkómen van Gedegeneerd grasland (graslandtype 2G)

Bij het ontwikkelen van kruidenrijk grasland op zandgronden vanuit graslanden met een hoge voedingstoestand heeft verschralen als middel zeker een plek. Als na 5 tot 7 jaar een gewasopbrengst van 3 tot 5 ton droge stof per ha/jaar is bereikt, dient overgegaan te worden op een instandhoudingsbemesting met vaste mest van 5 tot 8 ton/ha/jaar (< 35 kg N).

Vooral voor vlinderbloemigen, die belangrijke waardplanten zijn voor veel insectensoorten en stikstof kunnen binden, is een goede fosfaat- en kaliumvoorziening nodig. We verwijzen hiervoor naar blz. 46-49 van de Veldgids 'Ontwikkelen van kruidenrijk grasland'.